

Дидактичні умови формування інтелектуальних умінь старшокласників на уроках технологій

Анотація. У статті розкрито поняття інтелектуальні уміння; визначено етапи процесу формування інтелектуальних умінь старшокласників; виявлено дидактичні умови за якими формування інтелектуальних умінь на уроках трудового навчання буде ефективнішим.

Ключові слова: старшокласники, проєкт, проєктно-технологічна діяльність, інтелектуальні уміння, трудове навчання та технології.

Abstract. The article defines the concept of intellectual skills; identifies the stages of the process of formation of intellectual skills of high school students; identifies the didactic conditions under which the formation of intellectual skills in labour training lessons will be more effective.

Keywords: high school students, project, project and technological activity, intellectual skills, vocational education and technology.

Постановка наукової проблеми. Як зазначають сучасні українські вчені в галузі методики трудового навчання О. Коберник, В. Сидоренко, А. Терещук та вчителі-практики – сьогоднішній предмет «Технології» знецінюється – його «авторитет» надзвичайно низький у порівнянні з іншими предметами шкільного компоненту, а це вимагає необхідність змінити ставлення до занять технічною працею, через залучення підлітків до більш активної інтелектуальної діяльності.

Значне місце в усуненні вище зазначених проблем займає проєктно-технологічна діяльність, яка інтегрує всі види сучасної діяльності людини: від появи творчого задуму до реалізації готового продукту. Метод проєктів покликаний істотно скоректувати і збагатити навчальний процес, не допускаючи помилок минулого [2]. У сучасній школі проєктно-технологічна діяльність реалізується в освітній області «Технологія».

Основна мета проєктно-технологічної діяльності у старшій школі полягає не в отриманні виробу. Для старшокласників проєктно-технологічна діяльність мотивована прагненням до самостійності, для педагога вона є засобом рішення педагогічних задач (у нашому випадку – формування інтелектуальних умінь у здобувачів освіти).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відправною точкою проведеного нами аналізу проєктно-технологічної діяльності школярів були дослідження дидактичних закономірностей процесу навчання (Ю. Бабанський, І. Лернер), розвитку особистості школярів (В. Мясіщев, К. Платонов), особливостей інтелектуальної та творчої діяльності (Д. Богоявленська, В. Дружинін, Я. Пономарьов, В. Крутецький, А. Матюшкін), психологічних особливостей проєктно-конструкторської діяльності (А. Добряков, В. Моляко), методичних особливостей виконання творчих проєктів (О. Коберника, В. Сидоренка, С. Симоненка, А. Терещука, С. Ящука).

Незважаючи на досить велику кількість праць із даної проблеми, ціла низка питань, що стосується інтелектуального розвитку старшокласників на уроках технологій під час виконання творчих проєктів залишається маловивченою. Зокрема відсутні дослідження дидактичних умов формування інтелектуальних умінь старшокласників засобами проєктно-технологічної діяльності на уроках технологій, що і визначає актуальність нашого дослідження.

Мета і завдання статті – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити комплекс дидактичних умов, що забезпечують формування інтелектуальних умінь старшокласників на уроках технологій.

Виклад основного матеріалу. У результаті аналізу численних праць, присвячених вивченню інтелектуальних умінь, ми дійшли висновку, що найбільш ґрунтовне означення даної категорії подано в працях Д. Богоявленської [1], Є. Кабанової-Меллер, Н. Менчинської які розглядають інтелектуальні уміння, як сукупність умінь, які передбачають знання

раціональних прийомів здійснення тієї чи іншої мислительної діяльності й творчого їх використання під час вирішення різноманітних завдань, яке приймається за робоче у нашому дослідженні.

На основі методу проєктів зв'язується пізнавальна та перетворююча діяльність учнів, формуються та розвиваються інтелектуальні уміння, підвищується рівень та якість засвоєних знань. Адже логіка побудови проєктів ґрунтується на включенні школярів в усі етапи практичної діяльності «від ідеї до її реалізації» [3, с. 102]. Продукт проєктно-технологічної діяльності школярів має подвійну структуру: з одного боку, як реальний кінцевий продукт проєктної діяльності школяра (що завершує певний етап його навчання), з іншого боку, це зміни в особистості самого учня в найширшому сенсі (поява нових властивостей інтелекту та пізнавальних процесів) [4, с. 51].

Провідна роль уроків технологій в інтелектуальному розвитку школярів буде підвищуватися, якщо будуть даватися не тільки знання, а й способи їх набування (інтелектуальні уміння), будуть навчати учнів думати, раціонально працювати над матеріалом, досліджувати та творити [4, с. 78]. Тобто треба зацікавлювати учнів не тільки змістом проєктно-технологічної діяльності, але й постійно акцентувати увагу на інтелектуальних уміннях, які в них формуються та розвиваються на кожному етапі цієї діяльності.

Таким чином, на нашу думку, тільки проєктна технологія може дозволити вирішити більшість дидактичних задач і відповідно перетворити уроки трудового навчання в творчий, дослідницький клуб, в якому розв'язуються дійсно цікаві, практично значущі та доступні проблеми школярів [3, с. 17].

На основі численних досліджень педагогів стосовно етапів процесу формування інтелектуальних умінь, та враховуючи особливості шкільного предмету технології, нами було визначено наступні етапи процесу формування інтелектуальних умінь старшокласників:

- діагностика вихідного рівня інтелектуальних умінь учнів;
- планування навчальної роботи з метою розвитку інтелектуальних умінь;
- мотивування необхідності засвоєння кожного інтелектуального прийому;
- детальний інструктаж про зміст та етапи оволодіння кожним інтелектуальним умінням;
- акцентування уваги старшокласників на формування та розвиток певного інтелектуального уміння, з метою їх застосування під час виконання завдань проєктно-технологічної діяльності;
- оперативний контроль за ходом формування інтелектуальних умінь на кожному етапі проєктно-технологічної діяльності;
- спостереження за можливостями підлітка використовувати розумові уміння в різноманітних ситуаціях;
- навчання учнів систематичному здійсненню рефлексії для закріплення сформованого уміння, з метою вироблення звички самостійно застосовувати набуті уміння в різних видах діяльності [4].

В результаті аналізу літератури та даних нашого експерименту [4] нами було виявлено наступні дидактичні умови за якими формування інтелектуальних умінь на уроках трудового навчання буде ефективнішим:

- наявність в учнів позитивної мотивації до проєктно-технологічної діяльності;
- наявність пізнавального моменту як стимулу інтелектуальної активності старшокласників;
- поступовий перехід від репродуктивної до творчої діяльності школярів із зростанням частки самостійності та творчості;
- відповідність навчального навантаження старшокласників їх інтелектуальним та віковим можливостям (оскільки неповне навантаження та перенавантаження послаблює активність учнів);
- урізноманітнення форм та методів навчально-трудої діяльності учнів з метою активізації інтелектуальної діяльності;
- вибір оптимального для кожного учня темпу роботи (адже швидкий темп роботи не

дає можливість зосередитись, а повільний – розсіює їх увагу);

- надання старшокласникам свободи вибору та технології виготовлення творчих виробів з урахуванням їх інтересів та рівнем знань й умінь;
- створення на кожному уроці технологій ситуації успіху, психічного піднесення, натхнення та одночасно відповідальності за результати проектно-технологічної діяльності;
- посилення контролю та самоконтролю старшокласників на кожному етапі проектно-технологічної діяльності по створенню творчого виробу.

Саме створення таких умов на уроках технологій буде сприяти розвитку інтелекту та формуванню позитивних емоцій школярів, тому ці умови і лягли в основу проведення формуючого експерименту. Експериментальна робота і аналіз одержаних результатів переконливо свідчать про ефективність розвивальних технологій у формуванні інтелектуального потенціалу підлітків в процесі проектно-технологічної діяльності, що підтверджується:

- принципово новим ставленням старшокласників до предмету, зростання інтересу до технологій, і як результат – глибокими, міцними знаннями, розумінням значущості проектно-технологічної діяльності та появою стійкої потреби в самостійній творчій діяльності;
- послідовно проведеними тестуваннями, які показали ефективність комплексу навчально-пізнавальних завдань щодо формування інтелектуальних умінь, та зростання рівня сформованості умінь виконувати розумові операції і загалом інтелектуального розвитку старшокласників.

Результати проведеного нами дослідження засвідчили про результативність розроблених нами методичних рекомендацій щодо формування інтелектуальних умінь старшокласників.

Висновки. Провідна роль уроків технологій в інтелектуальному розвитку старшокласників буде підвищуватися, якщо будуть даватися не тільки знання, а й способи їх набування (інтелектуальні уміння), будуть навчати підлітків думати, раціонально працювати над матеріалом, досліджувати та творити. Тобто треба зацікавлювати старшокласників не тільки змістом проектно-технологічної діяльності, але й постійно акцентувати увагу на інтелектуальних уміннях, які в них формуються та розвиваються на кожному етапі цієї діяльності.

Список використаних джерел:

1. Богоявленская Д.Б. Метод исследования уровней интеллектуальной активности. *Вопросы психологии*. 1991. № 1. С. 144-146.
2. Коберник О.М. Проектно-технологічна система трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2003. № 4. С. 8-12.
3. Методика трудового навчання: проектно-технологічний підхід: навч. посіб. / Бербец В.В.; Дубова Н.В.; Коберник О.М.; Кравченко Т.В. та ін. / за заг. ред. О.М. Коберника, В.К. Сидоренка. Умань: КопіЦентр, 2007. 204 с.
4. Інтелектуальний розвиток підлітків у процесі проектно-технологічної діяльності: монографія / О.В. Нагайчук; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2021. 202 с.